

Alija Pirić
alepiric49@gmail.com

STOJIĆEV POSTMODERNI DIJALOG SA HISTORIJOM/HISTERIJOM¹

STOJIĆ'S POST-MODERN DIALOGUE WIT HISTORY/HYSTERIA²

U maniru postmodernog čitanja historije Mile Stojić, u spomenutoj knjizi a u pjesmi *Heraklit*, pjesnički, retorički i ljudski infantilno, pita nekoga: *Hoće li ijedno pokoljenje / Odrasti bez rata; od behara / Do krošnje pune jabuka / Ne doživjeti vrijeme / u kome se miješa / Ljudska i životinjska kost?* Ovdje se, dakle, ovim retoričkim pitanjem iscrpljuje društvene funkcije umjetnosti, dokle joj se prizna učešće i aktivni doprinos najplemenitijoj ljudskoj djelatnosti, ali i solidan, nužan društveni angažman spomenute plemenite vještine. Ali, gle čuda, pjesnik tu ne staje, nego sarkastično i kataklizmično domeće odgovor zabrinutog i rezigniranog pjesničkog subjekta na način: *Hoće, kažem, u ovoj krajini / Ako se rodi na dan primirja / Živi kratko i umre brzo.* Kakav pesimističan i ironičan odgovor generacije koja je poražena i kojoj ostaje samo *himna poraženih*. Kakva parodija „istorijske istine“ i demistifikacija ideoloških i kvazipatriotskih meganarativa.

I zbilja, moj pradjed rodio se negdje 1840. godine, dakle u Osmanskom Carstvu, u Osmanskoj Državi; moj djed rodio se 1892. godine u Austro-Ugarskoj Imperiji, moj otac rođen je 1923. godine u staroj Jugoslaviji, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Ja sam, opet, rođen 1949. u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, a moja djeca u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji i, konačno, unuci su rođeni u nezavisnoj i suverenoj Bosni i Hercegovini. Svaka od ovih država došla je i otišla ratom. Svaka generacija je ratovala jednom ili dvaput. Svi su mijenjali krov na kući kad je dolazila nova država. Svi su govorili da se ovo nikada više neće ponoviti. Svi smo svaki put krenuli od kašike. I zbilja, šta se tu ima slaviti? Političke i „intelektualne elite“ od tih ratova pravile su kredit i zalog svoga vladanja, sve jednako „guslajući“ o svetosti i pravednosti baš toga, njihovog rata od koga svijet počinje, kako tada tako i dandanile. *Bil sam u pet i pet*

¹ Tekst je prikaz knjige poezije *Doći će drugi*, Planjax Komerc, Tešanj, 2017.

² This text is a review of a poetry book *Doći će drugi*, Planjax Komerc, Tešanj, 2017

vojni, kaže pjesnik, slikajući tako usud naše zlehude historijske zbilje, za koju se više ne može reći pouzdano je li ona spoljni, uvezeni sindrom nečije zavjere protiv nas ili je ona samo naše sopstvo, čedo naše neodraslosti i nedoraslosti povijesnim mijenama i kritičnim znacima vremena. Jesmo li mi aktivni sudionici i kreatori svoje zbilje, kako nam sugeriraju naši žrečevi i vođe, ili se ta historijska zbilja nesmiljeno vrši nad nama kao neka vrsta civilizacijskog grijeha protiv koga nema ni lijeka ni alternative? Proizvodimo li viška historije kao subjekti ili pasivno očekujemo da nam to neko drugi učini, kao objektima povijesne zbilje?

Stojić, dakle, problematizira povijesnu istinu, ako je ona to ikada i bila, na način u kome „postmoderna fikcija neizbežno teži da se otvori prema historiji“, prema onome što Edvard Said (1983) zove „svet“. „Ali izgleda da je shvaćeno da se to više ne može činiti na bilo kakav dalek nevin način, tako da se ne-nevine paradoksalne historijske metafikcije smestaju unutar historijskog diskursa, u isti mah odbijajući da se odreknu svoje autonomije kao fikcije“ (Linda Hačion, *Poetika postmodernizma*). Dakle, ovdje je u pitanju neka vrsta *ozbiljne ironijske parodije*, da se poslužimo teoretskim oksimoronom, koja kao i svaki oksimoron omogućava takvu protivrječnu dvostrukost i dvosmislenost, pa tako i Stojićeve pjesme postaju intertekstovi (*Heraklit*) historije i pjesničke fikcije pa zauzimaju paralelan status u toj parodijskoj preradi tekstualne prošlosti i „sveta“ i literature. Poetsko inkorporiranje intertekstualnih prošlosti diže se u rang formalne oznake historičnosti i književne i „svetske“. Na samo jednoj pjesmi Mile Stojića (*Heraklit*) moguće je, dakle, učitati bezmalo polovinu poetičkih vrijednosti postmodernizma, počev od problematiziranja historijske istine, preko demistifikacije epskog čitanja historije, do parodiranja historičnosti i svjetske i književne. Danas je aktuelan povratak ideji zajedničkog diskurzivnog „vlasništva“, kako piše Linda Hačion, prilikom ugradnje „i književnih i historijskih tekstova u fikciju, ali je taj povratak problematizovan pomoću otvorenih metafikcionalnih tvrdnji da su i historija i književnost ljudske konstrukcije.“ Pa stoga ova autorica tvrdi nadalje kako „intertekstualna parodija historiografske metafikcije donosi, na izvestan način, poglede određenih savremenih historičara: ona nudi smisao za prisustvo prošlosti, ali prošlosti koja se može spoznati samo iz njenih tekstova, njenih tragova – književnih ili historijskih.“ Stojić, dakle, parodira prošlost, ali to nužno ne znači kako prošlost treba posve uništiti; on ustvari čini prošlost svetom, ali je istovremeno i osporava, što je jedan od najčešćih postmodernih paradoksa našeg vremena u kome se odvija „ogromni dijalog“ između književnosti i historije. Stojić nam zato poručuje kako se književno djelo više nikako ne može smatrati originalnim, kako su to vjerovali modernisti, nego svaki tekst, pa i pjesnički u ovom slučaju, izvodi značenje i

signifikantnost samo kao dio prethodnih, ranijih diskursa. Dakle, Stojić poput historiografske metafikcije i ostalih oblika umjetnosti parodijski citira intertekstove i „sveta“ i umjetnosti (*Rat je svemu otac, svemu kralj*, Heraklit), subverzivno osporavajući liminalnosti, koje bi mogle biti indikacije distingviranja i jednog i drugog prostora kosmičke slike svijeta.

Umberto Eko, pišući svoj roman *Ime ruže*, o intertekstualnosti veli kako je otkrio sâm ono što su pisci oduvijek znali i neprestano govorili kako „knjige uvek govore o drugim knjigama, i svaka priča kazuje priču koja je već kazivana.“ Međutim, njegova upotrebljivost, dakle, intertekstualnosti kao teorijskog okvira, koji je hermeneutički i formalistički, sasvim je očigledna kada bude primijenjena na historijske metafikcije, a koje opet od čitaoca zahtijevaju ne samo prepoznavanje tekstualiziranih tragova i književne i historijske prošlosti već i svijest o onome što je putem ironije ili parodije sa tim istim tragovima učinjeno.

Ono što je očigledno u Stojićevom postmodernom diskursu ili postmodernom obratu u književnosti općenito jeste svakako prepoznavanje autoreferencijalnog lirskog subjekta, koji stoji antitetički pozicioniran naspram onoga autorskog egzistencijalnog i, u poetičkom smislu, tvori novinu u našim književnostima. Zahvaljujući takvoj poziciji lirskog subjekta omogućen je onaj spominjani dijalog sa historijom, kulturom, identitetom i uopće sa stvarnosnom zbiljom, ne na sentimentaln, romantičan način, nego na „intelektualistički postuliran poetski interkulturni polilog“ (Kazaz 2016). Pa se tako, nastavlja Kazaz, „pjesnikov glas otvara za poetiku svjedočenja unutar svijeta koji je izgubio sva svoja uporišta“, pogubio sve vrijednosti, izgubio prave puteve i zabasao u magline historijskih mijena. Zato pjesnik poručuje: „Doći će drugi i reći će / naopako ste radili / vaše su mostove / Progutale rijeke / Vaše ceste vode u ponore / Vaši su hramovi bordeli / A vaši sveci haramije“ (*Doći će drugi*). Pjesnikovo proročanstvo ili samo tanka nada, kako će ipak stvari biti bolje kada dođu Drugi, diže se sada u rang spekulacije i nesigurnog promišljanja; Stojićeva pjesma, a to je bjelodano, kritički percipira stvarnost i društveno je angažirana te ostavlja neugaslu a tanku nadu u bolji svijet jednom, prema dijalektičnoj logici cikličnih promjena svijeta, uz punu pjesnikovu svijest o tome kako su periodi regresa i stagnacije potrebni čovječanstvu isto kao periodi napretka i progressa.

Ima ovdje jedna, vjerovatno za Stojića najkarakterističnija, osobenost njegove poetike, koja ga prati ili koju pjesnik prati još od početaka pjesničke odiseje, a za koju bi se moglo reći da ona daje temeljnu boju njegovoj slici svijeta. Riječ je o *detronizaciji i demistifikaciji ličnosti i događaja seljenjem iz gornjeg mimetskog u donji mimetski modus postojanja* (Fraj). Ishodište

ovakve slike svijeta valjalo bi tražiti u karnevalskom, pučkom razumijevanju svijeta, još iz srednjovjekovnih pučkih svečanosti na trgu. Transponiranje takvog karnevala u svijet i jezik književnosti prepoznajemo kao postupak karnevalizacije. Ta, dakle, karnevalska, obnavljajuća slika svijeta, položena je još u Rableovom romanu *Gargantua i Pantagruel*, ali je takav karnevalski patos „radikalnih smena i obnavljanja“ temelj i Šekspirovog osjećanja svijeta. Samo su, zahvaljujući vjerovanju „o neophodnosti i mogućnosti radikalne smene i obnavljanja svega postojećeg“ (Bahtin) tvorci renesanse mogli vidjeti svijet na ovakav način. Snižavanje ili unižavanje svega visokog, u grotesknom realizmu rableovskog tipa, nema samo jednostruk i formalan karakter. „Nije reč o prostom bacanju dole, u nepostojanje, u apsolutno uništenje – ne, reč je o spuštanju na ono dole koje oploduje, upravo na ono dole, gde dolazi do začeca i rađanja novoga, odakle sve raste u izobilju“ (Bahtin). Postupke takvog ambivalentnog, književnog transponiranja junaka iz gornjeg u donji mimetski modus, gdje se u prvoj fazi junak snižava ironijom i smjehovnim principom, a u drugoj uzdiže u rang ljudskosti i humanosti, nalazimo kod Andrića (*Đerzelez, Mustafa Madžar*), kod Stankovića (*Sofka*) pa kod Sušića (*Ja, Danilo*) itd. Stojić je takve postupke u svojoj poeziji doveo do savršenstva u pjesmama kao što su *Heraklit, Isusov magarac, Koze, Šerbo, Prosjak u maskirnoj uniformi, Himna poraženih* i, recimo, *Dolce & Gabbana*.

Ova posljednja, dakle, *Dolce & Gabbana*, utiče se autoreferencijalnim lirskim subjektom u postupak detronizacije i demistifikacije pjesnika i umjetnosti u svijetu poremećenih i obezvrijeđenih veličina na jednom bizarnom a posve ljudskom i, za naše balkansko poraće, očekivanom *snižavanju* i kupnji polovnog sakoja rečenog brenda. Vrhunskom ironijom odnosno samoironijom Stojić razara mit o veličini pjesnika i pjesničke umjetnosti na jednom općem, univerzalnom planu, dovodeći pjesnika iz apsolutne distance i daljinske slike u zonu grube stvarnosti, čineći postmodernu sliku višeznačnom u smislu kritike društvene zbilje, koja je dovela stvari na taj žalosni nivo, i samodefiniranjem vlastite pozicije u takvom okruženju. Vrijednost umjetnosti, između ostalog, čita se u činjenici da umjetnici/pjesnici govore javno o onome što mi, obični smrtnici, krijemo kao zmija noge, i što se prepoznajemo u pjesničkoj dijagnozi kao akteri takvoga stanja. Što je pjesnik jače zasjekao u našu štíćenu i neželjenu intimu, dijagnoza stanja je tačnija i bliža uz olakšanje, kako je to rekao neko drugi. Pa da čujemo pjesnika: *U prodavnici rabljene robe. / Probam sako, tamnoplav s manžetama i dovoljno / Širok da obujmi nakvasao struk. „Košta svega deset / eura / A nov je tisuću“, objašnjava mi prodavačica. „Izvršno vam pristaje, vjerujte mi na riječ, elegancija / Dolce & Gabbana“ i šeretski dodaje: / Iz uvoza, iz Njemačke“ (Dolce & Gabbana). Nakon rata sve nam je*

polovno i sve je iz uvoza; polovno nam je dostojanstvo, polovan nam je moral, polovna nam je politika, polovna država, polovan zrak, polovan pozdrav svakodnevnici, sve je neko već potrošio i izlizao. Ništa nije originalno. Obratite pažnju kakvu je pozornost Stojić dao na govor prodavačice, koja ga šeretski i bezočno laže, znajući i sama da to što govori nije istina i ne podsjeća li vas to na politički diskurs koji vas bezobrazno i konsekvantno uvjerava kako morate vjerovati njima a ne vlastitim očima i vlastitoj svijesti o svojoj poziciji i statusu. Polovno je postalo metaforom stanja. Zapravo, pjesnik sjajno uzdiže kategoriju *polovnog* u rang općeg našeg stanja. Jedan moj mještani, gostioničar, koji je ponekad imao ponešto za meziti u svojoj birtiji, od konzerve mesnog doručka pa do kuhanih jaja i ponekad lešo mesa, na molbu gosta da mu doda jednu čačalicu, tužno i sjetno kaže: „Nema, Isusa mi, niko ne vraća.“

I kao što u postmodernim proznim formama dolazi do razlaganja i raspadanja tradicionalnih formi i traganja za novim narativnim obrascima, isto se to dešava sa lirskim izrazom u poeziji. Ejhenbaum će ukazati na vidljivo prisustvo „čistog pripovijedanja“ nevezanog za fabulu „kao i na nove mogućnosti koje savremenim prozaistima pružaju oblici hronike, memoara i pisama.“ Isto tako pjesnici napuštaju uređen i harmoničan stil pjesme (metar, ritam, sklad općenito) i u poeziji produciraju više narativ nego li lirski izraz. Evo isto to čini Stojić, i ne samo u ovoj pjesmi, i tu prepoznamo još jednu Stojićevu poetičku vrijednost; *razlaganje i nadilaženje tradicionalnih formi pjevanja*. Ovakvu neminovnost raskida sa tradicijom; pisci su, bespotrebno pravdajući se, obrazlagali promjenama slike svijeta, novim saznanjima i jednom zamršenošću i haosom, što je donijelo moderno doba. „Čovjek može da govori o onome što mu je pred očima, a sada je to samo zbrka“, piše Beket. „Naći formu koja se prilagođava zbrci – to je u ovom trenutku, zadatak umetnika.“ Istina ovo Beket piše u *Rađanju moderne književnosti*, ali bi se taj poetički princip, bez ostatka, dao prispodobiti poeziji postmoderne, jače i uvjerljivije negoli za prozu moderne, zato što su se društvene okolnosti i socijalne protivrječnosti, haotičnost i zamršenost našeg svijeta samo udvostručile i dostigle razmjere apokaliptičnih stanja kako na lokalnoj isto tako na univerzalnoj ravni.

Evo ovih nekoliko prepoznatih poetičkih vrijednosti Stojićeve poetike i doktrine pjevanja, samo iz jedne njegove zbirke, dovoljne su da prepoznamo snažnog i autentičnog umjetnika, pjesnika svoga vremena, angažiranog i osviještenog na onaj sartrovski korektan način i u mjeri koju dopušta sama umjetnost. I još više od toga, svojom društveno angažiranom poezijom Stojić ulazi u red književnika i umjetnika koje bismo mogli označiti kulturološkim znakom „dinarski sindrom u umjetnosti“, koji kroz cijelo dvadeseto stoljeće

tiho i uporno pomiču granice umjetnosti i kulture, subverzivno opstruirajući tradiciju i tradicionalnu dogmu, tragajući za novim oblicima i formama najplemenitije ljudske djelatnosti. Tako će se u povijesti naše kulture i književnosti – pored Ujevića, Šimića, Dučića, Hume, Dizdara, Kovača, Gudelja, Džumhura, Isakovića, S. Mahmutefendića i Tikveše, dakle onih koji su imali nešto novo ponuditi umjetnosti općenito i koji su prezreli svaku liminalnost i hermetičnost u oprobane obrasce, te smjelo zakoračili u novu avanturu – naći sasvim sigurno i ime pjesnika Mile Stojića, kao nekog ko se prevratnički odlučio na sklisku i nesigurnu umjetničku, pjesničku stazu.